

CONÈIXER EL TERRITORI I LA LLENGUA: EL RACÓ D'ADEMÚS (ADEMÚS, CASES ALTES, CASES BAIXES, CASTELLFABIB, LA POBLA DE SANT MIQUEL, TORREBAIXA I VALLANCA)

24, 25 i 26 d'abril de 2026

La Universitat Politècnica de València, per mitjà del Servei de Promoció i Normalització Lingüística (SPNL), organitza, els dies 24, 25 i 26 d'abril de 2026, l'activitat "Conèixer el territori i la llengua: el Racó d'Ademús (Ademús, Cases Altes, Cases Baixes, Castellfabib, la Pobla de Sant Miquel, Torrebaixa i Vallanca)", per a practicar la llengua mentre coneixem el territori, inclosa dins de les activitats d'El Vint-i-5, que es realitzen cada any al voltant de la data històrica del 25 d'Abril, amb el valencià com a llengua vehicular.

INTRODUCCIÓ: EL RACÓ D'ADEMÚS, L'ILLA VALENCIANA DE L'INTERIOR

El Racó d'Ademús, també coneguda simplement com *el Racó*, és una comarca de l'interior aïllada geogràficament de la resta de la Comunitat Valenciana. Constitueix una comarca muntanyenca, regada pel riu Túria (batejat pels àrabs i conegut com a riu *Blanco*), d'estius frescos i hiverns nevats, poc habitada i bastant desconeguda.

De parla castellana, pel repoblament amb aragonesos, està composta per set municipis, oficialment: Ademuz, Casas Altas, Casas Bajas, Castielfabib, Puebla de San Miguel, Torrebaja i Vallanca (encara que en valencià s'usen els exotopònims). Situats entre València, Terol i Conca, mantenen viva una mescla única de les tres cultures.

Ademús, des del primer moment de la conquesta, mai no va deixar -excepte vint mesos al segle XIX- de pertànyer al Regne de València. Això, d'una forma testimonial ho afirmen els seus habitants quan canten així una de les seues jotes:

*No somos aragoneses
ni tampoco castellanos;
estamos entre mojonos,
Pero somos valencianos.*

*Valencianita del alma,
dame de tu pecho un ramo
que aunque no soy de Valencia,
soy del Reino Valenciano.*

(Text complet de la introducció en l'annex I)

CONÈIXER EL TERRITORI I LA LLENGUA

Aquest 2026 gaudirem d'un cap de setmana diferent i nou, en una comarca aïllada i allunyada de l'àrea metropolitana de València, coneguda com *l'illa valenciana de l'interior*. El 24, 25 i 26 d'abril, al Racó d'Ademús (Ademús, Cases Altes, Cases Baixes, Castellfabib, la Pobla de Sant Miquel, Torrebaixa i Vallanca), explorarem rutes lligades als rius (Túria) i els afluents (Ebrón, Bohilgues, Val) i els seus valors paisatgístics, medioambientals i econòmics (molins, ganxers...); rutes a les savines i altres valors del Parc Natural, com el Savinar de les Blanques, Bosc de l'Any 2026; xarrades sobre història, biodiversitat o geologia; experiències de flora (arbres monumentals, espígol, poma esperiega...) i fauna (observació d'aus); visites patrimonials als pobles; observació de les estrelles amb telescopi; gastronomia; literatura; música; gimcana i jocs infantils, etc.

DESTINATARIS DE L'ACTIVITAT: membres de la UPV, amb acompanyants (adults i xiquets)

PROGRAMA

Divendres 24 d'abril

16 h	Eixida dels autocars des del Campus de Vera de la UPV
18 h	Arribada a Ademús Berenar amb dolç i salat de la Panadería Elvira (empanada, magdalenes, <i>torta</i> o coca de llanda, suc natural...)

	Lloc: Casa de Cultura d'Ademús (C/ Mesón, 72) (https://maps.app.goo.gl/2hVak4MdRH6wgbxR9)
18.30 h	BENVINGUDA , a càrrec del representant de la Mancomunitat de Municipis del Racó d'Ademús XARRADA: "INTRODUCCIÓ A LA BIODIVERSITAT I AGRODIVERSITAT AL RACÓ D'ADEMÚS" , a càrrec de Cesáreo Casino , president de l'Associació Albar
19 h	ESTIREM LES CAMES I DESCOBRIM ELS TRESORS D'ADEMÚS a) VISITA PATRIMONIAL GUIADA A LA PART D'INTRAMURS D'ADEMÚS , a càrrec d' Inma Aparicio , guia d'Ademús b) GIMCANA PER A LA XICALLA: "LA POMA ESPERIEGA I EL MISTERI DE L'OMBRA" Joc pels carrers d'Ademús, a partir del llibre <i>La manzana Esperiega y el misterio de la sombra</i> . (Vegeu l'annex II.) Lloc: carrers del centre del poble
20 h	Eixida cap a Los Santos i Restaurant-Alberg-Hotel Rural Los Centenares (Castellfabib)
21 h	Sopar Restaurant Los Centenares
22 h	Vetlada amb art i lletra
	Autocar: Los Centenares – Los Santos

Dissabte 25 d'abril

8 h	Desdejuní i recollida del pícnic de l'esmorzar i del dinar (*només per als participants en la ruta de la Pujada a l'Alt de Barraques) Restaurant Los Centenares
8.30 h	Eixida dels autocars

	RUTES TEMÀTIQUES A PEU, amb quatre opcions (annex III). Desplaçament amb autocar fins a l'inici de la ruta. Inclouen parades varies per esmorzar i per a les explicacions i beure. Esmorzar de pícnic. Cal tenir en compte les "recomanacions generals per a les rutes" (*)
	DS1. PR-CV 131-8. "PUJADA A L'ALT DE BARRAQUES (CERRO CALDERÓN)" (1.839 m), des de la Pobra de Sant Miquel . Circular, fins al pic i tornada, 19,32 Km, desnivell: +860 m, durada: 7 h, dificultat alta. Hora finalització: 16.30 h. Guiada per Sergio Bellés , 3 Ventur *Els participants en aquesta ruta, hauran de dinar de pícnic.
	DS2. RUTA GROGA DEL PARC NATURAL: "SAVINES, TESTIMONIS DEL TEMPS, VISITA DE LES SAVINES DE MIRANDA" , un conjunt excepcional de savines turíferes, AMB PASSEIG GUIAT PER LA POBLA DE DE SANT MIQUEL I VISITA AL MUSEU ETNOLÒGIC . Circular, 5,5 Km, 3 h, dificultat baixa. Guiada pels tècnics del Parc Natural de la Pobra de Sant Miquel
	DS3. RUTA "LA CELADILLA, DEL TÚRIA ALS IBERS, I EL MIRADOR DEL PIC DE LA MUELA" . Circular, 5,7 Km, 2.30 h, dificultat baixa. Guiada per Inma Aparicio , guia d'Ademús
	DS4. RUTA HISTÒRICA "LA FUSTA PER LA RIBA DEL RIU TÚRIA, DES DEL MAS DE JACINTO A CASES BAIXES. ELS GANXERS I L'HORTA, PATRIMONI HIDRÀULIC, RURAL I SOCIAL" . Lineal, 18 Km, 4.30 h, dificultat mitjana. Guiada i comentada per Raquel Ricart , escriptora, i Alberto Jesús Martínez Bedmar , historiador i membre de l'Associació Cultural de Ganxers del Túria
14.30 h	Dinar Restaurant Los Centenares
17 h	XARRADES I TALLERS SIMULTANIS (3 opcions) Lloc: Los Centenares
	a) TALLER PER A XIQUETES I XIQUETS: "COM ES FA UN LLIBRE?" , a càrrec de la Fundació Bromera per al Foment de la Lectura
	b) XARRADA: "TERRITORI, SOCIETAT, CULTURA I PARLA DEL RACÓ D'ADEMÚS. MESTRES DE RIU FINS A VALÈNCIA" , a càrrec de Raquel Ricart i Carles Rodrigo , escriptors

	PRESENTACIÓ I TALLER: “LA CUINA DEL RACÓ D’ADEMÚS, LA SERRANIA I L’ALTIPLÀ DE REQUENA-UTIEL: PRESENTACIÓ DE CUINA, PAISATGE I CALIU I TALLER SOBRE EL TORRÓ I L’ALAJÚ”, amb Casimir Romero , mestre i escriptor; Álvaro Ibáñez , editor de Creaciones Alalimón, i Maribel Amado , torronera d’Ademús
18.30 h	Berenar Restaurant Los Centenares
19 h	XARRADA: “L’ORIGEN DEL RACÓ AMB PERE II I JAUME I. BREU EVOLUCIÓ HISTÒRICA I SOCIAL FINS AL SEGLE XXI” , amb Alberto Jesús Martínez Bedmar , historiador
19.30 h	PASSAREL·LA JAUME I. Amb la participació de tots i coordinat per Anna Ballester , Fundació Bromera per al Foment de la Lectura
20.30 h	Sopar Restaurant Los Centenares
21.30 h	OBSERVACIÓ ASTRONÒMICA: NIT D’ESTRELLES, CELS NOCTURNS NETS , a càrrec de l’Associació Valenciana d’Astronomia
	Autocar: Los Centenares – Los Santos

Diumenge 26 d’abril

8 h	Desdejuní i recollida del pícnic de l’esmorzar Restaurant Los Centenares
8.30 h	Eixida dels autocars
	RUTES TEMÀTIQUES A PEU, amb quatre opcions (annex III). Inclouen parades varies per esmorzar i per a les explicacions i beure. Esmorzar de pícnic. Cal tenir en compte les “recomanacions generals per a les rutes” (*)

	DG1: RUTA “ELS ESTRETS DEL RIU EBRÓN, D’EL CUERVO (ARAGÓ) A CASTELLFABIB. LES AUS EN EL RIU EBRÓN”. Lineal, 7 Km aprox., 3 h, dificultat mitjana Guiada per Virgilio Beltrán, de Numenius Tours, biòleg, guia de turisme, comunicador ambiental i col·laborador de “SER Viajeros” + PASSEIG GUIAT PEL RECINTE EMMURALLAT DE CASTELLFABIB. Circular, 1 Km, 2 h, dificultat baixa Guiat per Álvaro Vázquez, de l’Associació Cultural de Castellfabib, i Ángela Giménez, de l’Oficina de Turisme de Castellfabib
	DG2. PR-V 131.1. RUTA “LA CREU DELS TRES REGNES”. Lineal, 9,75 Km, desnivell: +224 m, 4.30 h, dificultat mitjana. Hora finalització: 13.30 h Guiada per Sergio Bellés, 3 Ventur
	DG3. PR-V 131.6. RUTA “EL RIU BOHILGUES, DE VALLANCA A ADEMÚS. OROGRAFIA, BOSC DE RIBERA, ARBRES MONUMENTALS, HORTA TRADICIONAL, MOLINS HIDRÀULICS” + VISITA AL CENTRE D’INTERPRETACIÓ DE L’AIGUA-MOLÍ DE LA VILA. Lineal, 5,2 Km, 3.30 h, dificultat baixa A càrrec de Rafael Delgado, professor del Dep. d’Enginyeria Rural i Agroalimentària de la UPV; Fernando Sendra, exprofessor del Dep. de Física Aplicada de la UPV Prèviament: PASSEIG GUIAT PER VALLANCA. Circular, 1 Km, 1.15 h, dificultat baixa. Guiat pels tècnics de Cultura i Turisme de Vallanca
	DG4. RUTA “EMPREMTES DE LA GUERRA CIVIL A TORREBAIXA”. Aprox. 2 Km, 3 h, dificultat baixa Guiada per l’Ajuntament de Torrebaixa
14.30 h	Dinar Restaurant Los Centenares
16.30 h	Eixida dels autocars des de Los Centenares
17.30 h	Berenar de camí
19.30 h	Arribada a València. COMIAT

PREINSCRIPCIÓ: fins al 29 de març (23.59 h), pel formulari “[Preinscripció a Conèixer el territori i la llengua](https://bit.ly/Conèixer2026)” (<https://bit.ly/Conèixer2026>). Les places són limitades.

CONFIRMACIÓ DE LA PREINSCRIPCIÓ: Quan acabe el termini, us comunicarem l'acceptació, o no, de la preinscripció i, en cas afirmatiu, us informarem del total de l'aportació, el concepte i el número de compte on heu de fer la transferència. A continuació, haureu d'enviar a dinamitzacio.spnl@upv.es el justificant de la transferència, en el termini que us indicarem, per a poder confirmar-vos la inscripció definitiva.

APORTACIÓ DELS PARTICIPANTS (inclou: autocar, allotjament, àpats, rutes guiades, activitats, obsequis i assegurança d'accidents)

PTGAS i PDI i acompanyants adults	115 €
de 13 a 17 anys	80 €
de 3 a 12 anys	70 €
menors de 3 anys	0 €
estudiants	95 €
voluntaris lingüístics	85 €

DESPLAÇAMENT: El desplaçament es realitzarà amb autocar des del Campus de Vera. Les persones que vulguen anar amb cotxe, cal que ho indiquen en el formulari.

ALLOTJAMENT: Les places es troben al Restaurant-Alberg-Hotel Rural Los Centenares, que es completarà amb dues cases rurals, la Casa Antiga i Casa El Horno, al llogaret de Los Santos (a 5 minuts amb cotxe). L'assignació tindrà en compte les preferències, l'ordre d'inscripció i la disponibilitat.

***RECOMANACIONS GENERALS PER A LES RUTES:** document d'identitat o passaport, targeta sanitària o de la vostra assegurança, carnet de senderisme (en el cas de tenir-ne), tovallola, gorra o barret, crema solar, llanterna o frontal, armilla reflectant (possible), ampolla amb aigua (1 o 1,5 l), barretes energètiques o fruits secs, càmera fotogràfica o mòbil, bastons de senderisme (en el cas de tenir-ne), motxilla (necessària), calcer de muntanya (preferible) o esportiu (que no tinga la sola llisa) i roba adequada per a una activitat a l'aire lliure per sendes i camins de muntanya a l'interior (calcetins apropiats, impermeable...).

MÉS INFORMACIÓ: dinamitzacio.spnl@upv.es

ORGANITZA: Servei de Promoció i Normalització Lingüística (www.upv.es/bondia)

COL·LABOREN: Acadèmia Valenciana de la Llengua, Mancomunitat de Municipis del Racó d'Ademús, Ajuntament d'Ademús, Ajuntament de Cases Altes, Ajuntament de Cases Baixes,

Ajuntament de Castellfabib, Ajuntament de la Pobla de Sant Miquel, Ajuntament de Torrebaixa, Ajuntament de Vallanca, Parc Natural de la Pobla de Sant Miquel, ADL Agència d'Ocupació i Desenvolupament Local de Castellfabib, Fundació Bromera per al Foment de la Lectura, Guia "Ademuz Con Los 5 Sentidos", Creaciones Alalimón, Associació Albar, Associació Cultural Castielfabib, Associació Cultural de Ganxers del Túria, IATR Associació Internacional de Ràfting, Associació Valenciana d'Astronomia, 3 Ventur, Numenius Tours.

ANNEX I. INTRODUCCIÓ: EL RACÓ D'ADEMÚS, L'ILLA VALENCIANA DE L'INTERIOR

El Racó d'Ademús, també coneguda simplement com *el Racó*, és una comarca de l'interior aïllada geogràficament de la resta de la Comunitat Valenciana. Constitueix una comarca muntanyenca, regada pel riu Túria (batejat pels àrabs i conegut com a riu *Blanco*), d'estius frescos i hiverns nevats, poc habitada i bastant desconeguda.

De parla castellana, pel repoblament amb aragonesos, està composta per set municipis, oficialment: Ademuz, Casas Altas, Casas Bajas, Castielfabib, Puebla de San Miguel, Torrebaja i Vallanca (encara que en valencià s'usen els exotopònims). Situats entre València, Terol i Conca, mantenen viva una mescla única de les tres cultures.

La comarca del Racó és una zona que té una economia diversificada, tot i que es troba en un estat de profunda recessió. Té activitat agrícola (fruites com les pomes "esperiega", ametlers, cereal, hortalisses, farratges), ramaderia llanera i explotacions forestals. I també s'hi troben petites indústries alimentàries, fonamentalment càrnies i torroneres, i empreses de turisme rural, per l'entorn ideal per a la pràctica de l'excursionisme.

És una de les comarques menys desenvolupades de l'estat espanyol, des del punt de vista tecnològic i demogràfic. Segons el padró municipal d'habitants de 2023, el Racó té 2.221 habitants (6 hab./Km²), i el municipi més poblat és Ademús, amb 1.004 habitants (10 hab./Km²), i el que menys, la Pobla de Sant Miquel, amb 53 habitants (0,8 hab./Km²). A banda dels 10 llogarets, amb més o menys habitants.

El riu Túria obrí una gran vall que forma part de la gran fossa de Terol. Aquesta vall està flanquejada per la serra de Javalambre (a l'est), entre els quals es troba l'Alt de Barraques (o Cerro Calderón, 1.839 m), que és el punt més alt del territori valencià. Per l'oest està tancat pels últims contraforts meridionals de les Muntanyes Universals, amb pics com la Creu dels Tres Regnes (1.552 m). El Túria, eix vital del Racó, ací net i impetuós, compta amb dos afluents a la comarca: el riu Ebrón i el riu Bohilgues, el primer al terme de Castielfabib i el segon, al d'Ademús.

La comarca està ben connectada gràcies a dues carreteres nacionals, la N-420 Terol-Conca i la N-330 Alacant-França, passant per Saragossa i Utiel. Aquestes vies de comunicació són fonamentals per al desenvolupament econòmic i turístic de la comarca.

Tot i que hi ha nombroses restes de poblament prehistòric, iber i romà, les terres del Racó comencen a estar documentades en l'època musulmana, concretament les dues fortaleses, *Al-Damus* i *Castil-Habib*, que esdevindran en el futur les dues viles històriques de la comarca.

La conquesta cristiana la va dur a terme el rei Pere II d'Aragó el 1210, que va conquerir als àrabs les esmentades fortaleses, amb l'ajuda de cavallers templers i hospitalers. El Racó —primera terra valenciana conquerida als àrabs, repoblada amb aragonesos i per això avui castellanoparlant— esdevingué un enclavament entre Aragó i Castella, separat de la resta del regne per una franja d'uns cinc quilòmetres meitat de Terol, meitat de Conca. I així continua vuit-cents anys més tard. Jaume I d'Aragó va incorporar la comarca al nou regne de València i al patrimoni reial.

Además, des del primer moment de la conquesta, mai no va deixar -excepte vint mesos al segle XIX- de pertànyer al Regne de València. Això, d'una forma testimonial ho afirmen els seus habitants quan canten així una de les seues jotes:

*No somos aragoneses
ni tampoco castellanos;
estamos entre mojones,
Pero somos valencianos.*

*Valencianita del alma,
dame de tu pecho un ramo
que aunque no soy de Valencia,
soy del Reino Valenciano.*

ANNEX II. GIMCANA PER A LA XICALLA: “LA POMA ESPERIEGA I EL MISTERI DE L’OMBRA”

Joc pels carrers d’Ademús, a partir del llibre *La manzana Esperiega y el misterio de la sombra*.

Argument

Esperiega és la poma d’Ademús, ha crescut en la bella vall del Túria i ha gaudit de moltes aventures amb les seues amigues, Golden, Fuji i Reineta, i les pomes més majors, Ricarda, Normanda, Miguela i Garcia.

Tot anava genial, les pomes d’Ademús gaudien de l’aire fresc, del ric i variat patrimoni, de les sendes envoltades de flora i fauna, i dels productes de km 0. No obstant això, un dia tot va canviar. Ademús es tornava cada vegada més fosc i trist, perquè una ombra aguaitava el municipi. El més preocupant és que algunes pomes més majors estaven desapareixent... Què els estava passant?

Com es juga?

Amb el llibre *Esperiega y el misterio de la sombra*, dirigeix-te a l’Ermita de la Mare de Déu de l’Horta.

El jugador o jugadora ha d’arreglar les pistes seguint el recorregut marcat en el mapa d’Ademús que es troba en el llibre.

Cada pista conté un codi QR que apareix en el llibre i qui juga haurà d’escanejar-lo. A través del QR apareixerà un vídeo en el qual Esperiega i les seues amigues ens relaten l’ombra que aguaita Ademús. Cada pista ens donarà una paraula que s’anotarà en la pàgina 14 del llibre, i ens ajudarà a resoldre el misteri de l’ombra.

Nota: Alguns vídeos no contenen la resposta a la pregunta, sinó alguna curiositat d’Ademús. Per a poder trobar la pista, qui juga haurà d’estar al lloc indicat, observant l’entorn. Per això, és necessari que es realitze el recorregut complet i s’escanegen tots els QR.

ANNEX III. DESCRIPCIÓ DE LES RUTES A PEU

DISSABTE 25 D'ABRIL

DS1. PR-CV 131-8. "PUJADA A L'ALT DE BARRAQUES (CERRO CALDERÓN)" (1.839 m) des de la Pobla de Sant Miquel (església de Sant Miguel Arcàngel). Circular, fins al pic i tornada, 19,32 Km, desnivell: +860 m, durada: 7 h, dificultat mitjana alta. *Els participants en aquesta ruta, hauran de dinar de pícnic.

Recorregut: Pobla de Sant Miquel (església de Sant Miguel Arcàngel) - llavador i font de Los Huertos - font Javandal - Las Blancas - font la Saladilla - refugi del coll del Buey - alt de Barraques (o Cerro Calderón) - pi del Remolque de Leña - pi Vicente - pi Araña - corral del Bisco - La Santica - ermita de Sant Roc

DS2. RUTA GROGA DEL PARC NATURAL: "SAVINES, TESTIMONIS DEL TEMPS, VISITA A LES SAVINES DE MIRANDA", un conjunt excepcional de savines turíferes, **AMB PASSEIG GUIAT PER LA POBLA DE SANT MIQUEL I VISITA AL MUSEU ETNOLÒGIC.** Circular, 5,5 Km, 3 h, dificultat baixa.

Recorregut: Pobla de Sant Miquel – llavador de Baix – piló de la Foia – savina la Fantàstica – barranc de Los Tajos – savinar de Los Pucheros – savines de Miranda - Pobla de Sant Miquel

DS3. RUTA "LA CELADILLA, DEL TÚRIA ALS IBERS, I EL MIRADOR DEL PIC DE LA MUELA". Circular, 5,5 Km, 2.30 h, dificultat baixa.

Recorregut: Ademús (Àrea Recreativa Los Arenales) – Los Belenes - cova dels Morts – La Celadilla – poblat iber – pic de la Muela – molí de Sang - barri de Sant Roc - casa forestal – Ademús

DS4. RUTA HISTÒRICA "LA FUSTA PER LA RIBA DEL RIU TÚRIA, DES DEL MAS DE JACINTO A CASES BAIXES. ELS GANXERS I L'HORTA, PATRIMONI HIDRÀULIC, RURAL I SOCIAL". Lineal, 18 Km, 5 h, dificultat mitjana.

Recorregut (el traçat segueix la senda que discorre per la ribera del riu Túria: de nord a sud travessa tot el Racó, formant la vall més gran i en la qual s'han establert la majoria dels nuclis de població de la comarca): llogaret del Mas de Jacinto (Castellfabib) – pont del Ventorro o de les Cases d'Angelina – riu Túria – rambla de Riodeva – Torrealta – pont de Torrealta – ermita de Sant Josep – molí de Sant Josep – molí del Senyor – pont del Sotillo - riu Túria – Ademús – Cases Altes – Cases Baixes

DIUMENGE 26 D'ABRIL

DG1: RUTA "ELS ESTRETS DEL RIU EBRÓN, D'EL CUERVO (ARAGÓ) A CASTELLFABIB. LES AUS EN EL RIU EBRÓN". Lineal, 7 Km aprox., 3 h, dificultat mitjana baixa. **I PASSEIG GUIAT PEL RECINTE EMMURALLAT DE CASTELLFABIB.** Circular, 1 Km, 2 h, dificultat baixa

Recorregut (el traçat segueix la senda que discorre paral·lela al riu Ebrón): El Cuervo (Aragó) – Pont del Barrioso – Molí de la Vila – Castellfabib (recinte emmurallat)

DG2: PR-V 131.1. RUTA "LA CREU DELS TRES REGNES". Circular, 9,75 Km, desnivell: +224 m, 4.30 h, dificultat mitjana.

"I allí es pot asseure un home al Regne de València de manera que mirant al nord pose el seu peu dret a Aragó, i l'esquerre a Castella" (Antoni Josep Cavanilles, *Observaciones sobre la Historia Natural, Geografía, Agricultura, población y frutos del reyno de Valencia*, Madrid, 1795-1797)

Recorregut: Castellfabib (amb autocar). A peu: llogaret Arroyo Cerezo - corrals del Abrevador – font de l'Abrevador – microreserva del paratge natural – mirador de la Cruz de los Tres Reinos – font del Collado – font de Los Praos – Arroyo Cerezo – (amb autocar) Castellfabib

DG3. PR-V 131.6. RUTA "EL RIU BOHILGUES, DE VALLANCA A ADEMÚS. OROGRAFIA, BOSC DE RIBERA, ARBRES MONUMENTALS, HORTA TRADICIONAL, MOLINS HIDRÀULICS" + VISITA AL CENTRE D'INTERPRETACIÓ DE L'AIGUA-MOLÍ DE LA VILA. Lineal, 5,2 Km, 3.30 h, dificultat baixa

Recorregut: Vallada - Molí de Los Vizcos (de Dalt) - Molí de la Vila – Molí de Baix - nogueres - camps de pomes Esperiega - la Veguilla o Viguilla - mirador de La Hoz - salts d'aigua - microreserva de flora - arbres monumentals - antiga central elèctrica Nuestra Señora del Milagro - hortes i murs de pedra en sec – assut del Sanguinar i Vallares - assut de la Serna - font Vieja – font del Tio Manzano - Molí de la Vila o Molí Real (Oficina d'Informació Turística) - Ademús

DG4. RUTA "EMPREMTES DE LA GUERRA CIVIL A TORREBAIXA"

Torrebaixa va ser, des de l'esclat de la Guerra Civil espanyola (1936-1939), un municipi molt afectat per la contesa, degut, en gran part, a la seua proximitat amb Terol i amb tots

els fronts de guerra situats als seus voltants. La ruta planteja un recorregut per aquests diferents vestigis de la guerra en la localitat. Es divideix en dues parts:

- **1A PART: SENDA DE TRINXERES I NIUS DE METRALLADORES.** Caminant per una senda que recorre el vessant de La Loma, es troben les restes de les trinxeres i els nius de metralladores excavats durant la guerra, actualment condicionades per a la seua visita.
- **2A PART: RUTA PEL NUCLI URBÀ.** En la segona part de la ruta es poden descobrir altres punts d'interès relacionats amb la Guerra Civil espanyola a Torrebaixa a través d'un recorregut pel seu nucli urbà: refugis antiaeris, casa de la Bomba, hospital de Sang, sala de la Memòria de la Casa Museu de Torrebaixa